

SEBEN'DE TAVUKÇULUĞUN DURUMU, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mustafa MİDİLLİ¹, Mehmet Akif ÖZCAN²

¹Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Bölümü, Bolu; ORCID:0000-0003-3575-3304

²Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mudurnu Süreyya Astarıcı Melek Yüksekokulu, Kümes Hayvanları Yetiştiriciliği Programı, Mudurnu/Bolu; ORCID: 0000-0001-7632-830X

Geliş Tarihi / Received: 24.11.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 30.01.2020

ÖZ

Bu çalışmada, Bolu ilinin Seben ilçesinde tavukçuluğun şu anki mevcut durumunun araştırılması ve bu sektörün içinde bulunduğu sorunlar ve çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmıştır. Seben ilçesinde etçi ve yumurta tavuk yetiştiriciliği yapılmakta ancak damızlık tavuk yetiştiriciliği yapılmamaktadır. Seben ilçesinde etlik piliç üretiminden ziyade yumurta üretiminin yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. İlçenin coğrafi konumu göz önüne alındığında organik yumurta tavuk, serbest yumurta tavuk yetiştiriciliği ve organik etlik piliç yetiştiriciliği için gelecek vaat eden potansiyele sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Seben, etlik piliç, yumurta tavukçuluğu, kanatlı endüstrisi, yumurta

STATUS OF POULTRY, PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS IN SEBEN

ABSTRACT

In this study, it is aimed to investigate the current situation of poultry in Seben district of Bolu province and to present the problems and solution suggestions in this sector. In the Seben district, broiler and egg poultry farming is carried out, but not broiler breeder and laying hen breeder farms. It is seen that egg production is not sufficient in the Seben district rather than broiler production. Considering the geographical location of the district, it is seen that it has a promising potential for organic egg hens, free egg hens and organic broiler chickens.

Keywords: Seben, broiler, poultry industry, egg

GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada insanoğlunun geçmişte var olan, bugün yaşanan ve gelecekte de hissedilecek önemli ve değişmez sorunlarının başında yeterli ve dengeli beslenme gelmektedir. Bu olgu söz konusu olduğunda, hayvansal ürünler taşıdıkları biyolojik özellikleri nedenleriyle vazgeçilmez ve diğer besin maddeleri ile ikame edilemez bir konumdadırlar [1, 11].

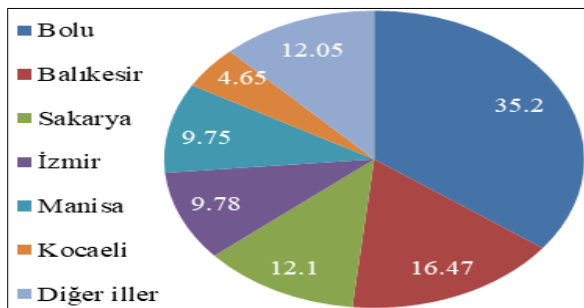
Tavukçuluk sektörü, hayvancılık sektörü içerisinde bilim ve teknolojiyi en çok kullanan ve bu yönüyle de en gelişmiş hayvancılık sektörüdür. Türkiye’de özellikle son yıllarda her yönüyle çok hızlı bir gelişme göstermiş, üretim açısından resmi plan hedeflerini aşmış ve bazı işletmelerde teknolojinin oldukça ileri düzeyde uygulandığı tarımın en başarılı dallarından birisi haline dönüşmüştür. Ülkemizde önceleri, daha ziyade köy ve aile tavukçuluğu şeklinde yapılan ve temel girdileri ithalata dayalı olan bu sektörün karakteri

1970’li yıllardan itibaren değişmiş, yan endüstrisi gelişmiş ve 1980 yılından itibaren ihracat başlamıştır. Bu gelişmeler ile birlikte, hem tavukçuluk işletmelerinin sayısı ve kapasitesinde, hem de ürünlerinin üretiminde hızlı bir artış olmuştur. Hayvancılık alanında devamlı gelişen tavukçuluk sektörü kendi içerisinde de yumurtacı ve etçi olarak alt sektörlere ayrılmış olup bu sektörler dahi birbirinden farklı yapıdadır [10]. Özellikle etlik piliç eti üretiminde büyük entegrasyon tesislerinin kurulması ve sözleşmeli üretim modelinin gelişmesi ile birlikte 1990’lı yıllar boyunca yıllık %10’lara varan bir üretim artışı yaşanmıştır. Sözleşmeli üretim modelinde küçük üretim işletmelerinin tüm gereksinimleri (civciv, yem, altlık, veteriner hekimliği hizmetleri vb.) entegrasyonlar tarafından karşılanmakta ve üretilen piliçlerin kesim ve pazarlama faaliyetleri de aynı entegrasyon tarafından gerçekleştirilmektedir. Yumurtacı işletmelerde bu tip üretim modeli yerleşmemiş olmakla beraber

¹Sorumlu yazar / Corresponding author: midilli_m@ibu.edu.tr

bazı bölgelerde kurulmuş olan çeşitli firma ve kooperatifler kanalıyla yumurta üretiminde de hızlı bir gelişme görülmekte ve giderek küçük kapasiteli işletmeler yerlerini daha büyük kapasiteli işletmelere bırakmaktadır. Türkiye’de tavukçuluk tesislerinin gelişmiş ülkelerdeki benzerlerinden daha genç olduğu, tavuk eti üretiminin %80’inin, yumurta üretiminin ise %70’inin modern tesislerde yapıldığı ve çoğu gelişmiş ülkelerdeki benzerlerinden teknolojik olarak 20 yıl daha genç olduğu bilinmektedir [7]. Tavukçuluk sektörü ülkemizde önemli bir istihdam kapısıdır ve yaklaşık üç milyon kişi geçimini tavukçuluk sektöründen sağlamaktadır. Kanatlı sektörü ülkemizde hızla gelişen bir sektördür. Bu gelişimin dünya ortalamasından daha hızlı gerçekleşmiş olması da sektörün başarısını açıkça göstermektedir [12]. Bolu ili kümes hayvanları ve özellikle etlik piliç üretimi açısından Son 25 yılda ilde ki hayvansal üretimde en fazla artışın, beyaz et ve tavuk yumurtası üretiminde olduğu görülmektedir. Etlik piliç yetiştiriciliğindeki artış ile birlikte ilde entegre tavukçuluk tesislerindeki artış, sanayinin gelişmesine, istihdamın artmasına yardımcı olmuştur. Son ekonomik krize kadar Türkiye’de etlik piliç yetiştiriciliğinin %35-40’a varan oranlarda Bolu ilinde yapılmakta olduğu göz önüne alınır ise, konunun il ekonomisindeki önemi de anlaşılabacaktır [6]. Şekil 1’de görüldüğü gibi Türkiye’deki beyaz etin 1/3’ünden fazlası Bolu ilinde üretilmektedir. Ancak tavukçuluk sektöründe geçmişte yaşanan ekonomik krizler tavukçuluğun yoğun yapıldığı bolu il merkez ve köyleri ile birlikte Mudurnu ve Seben dahil bütün ilçeleri olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu derlemede Seben ilçesinde tavukçuluğun durumu, sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmıştır.

Şekil 1. Türkiye’de önemli bazı illerin tavuk eti üretimindeki payları (%) [6]

Figure 1. Shares of chicken production of some important province in Turkey (%) [6]

Türkiye’de Tavukçuluğun Durumu

Türkiye’de tavukçuluk sektörüne yönelik ilk adım 1930 yılında Ankara’da Merkez Tavukçuluk Enstitüsü’nün kurulması ile atılmıştır. Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü Merkez kapsamında ülke çapında sektörde beyaz ve kahverengi yumurtacı ve etçi ebeveyn hatları üretimi olarak geliştirilmeye devam edilmiştir. Ancak verim düzeyi bakımından istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Yumurtacı hatlar konusunda 1995 yılında Kanada’dan 4 beyaz, 6 kahverengi saf hat getirilmiş ve bu saf hatlardan elde edilen onlarca kombinasyonlar içerisinde en iyi verimi veren 3 hibrit (Atak, Atak-S, Atabey) belirlenmiş ve bunların üretimi sağlanarak yurt içi ve dışına satışına başlanmıştır. Ancak etlik damızlıklar konusunda aynı başarı elde edilememiş ve dışa bağımlılık devam etmiştir [10]. Damızlıklar bakımından gerek işletme sayısı gerekse kümes sayısı artış göstermiştir. Ticari etlik piliç bakımından kümes sayılarında özellikle son iki yılda düşüş görülmektedir. Ticari yumurtacı işletme sayısı ve kümes sayısı artış göstermektedir (Çizelge 1). Yumurta tavuğu sayısı da 2012 yılında yaklaşık 84 milyon adet iken 2016 yılına kadar sürekli artarak yaklaşık 110 milyon adet miktarına ulaşmıştır [10]. Ülkemiz 2018 yılı itibarıyla piliç eti üretiminde dünya ülkeleri sıralamasında 176 ülke içinde 8. sıradadır [5]. Ülkemizdeki etlik piliç işletmelerin %72.6’sını 5000 adet/devre kapasiteli işletmeler oluşturmaktadır. İlimizdeki işletmelerin %23’ünü 2500-5000 adet/devre kapasiteli işletmeler, %76’sını 5.000-50.000 adet/devre kapasiteli işletmeler oluşturmaktadır. Bu durum günümüzde modern teknoloji ile üretimin en yoğun olduğu faaliyet kolu olan bu üretim sektöründe düşük kapasiteli işletmelerde ekonomik üretim yapılması artan maliyet nedeniyle mümkün olmamaktadır [2]. Dünyada tavuk eti kırmızı ete oranla ucuz, daha az yağlı ve kolay erişilebilir olduğu için tüketim artmaktadır. Türkiye dünya etlik piliç eti üretiminde 1.958.000 ton ile sayılı ülkeler arasında yer almasına karşın tüketim düzeyi son yıllarda artmasına rağmen gelişmiş ülkeler seviyesine hala ulaşamamıştır. Ülkemiz kanatlı eti sektöründe son yıllarda %10’dan fazla büyüme göstermiştir. Bunda sözleşmeli üretimin büyük payı vardır. Türkiye’de tavukçuluk sektöründe faaliyet gösteren işletmelere ait tesisler dünya ile rekabet edebilecek düzeydedir. Yumurta üretimimiz daha çok batı bölgelerinde yapılmaktadır. Türkiye yumurta üretiminin %75-

80'i Balıkesir, Afyon, Bursa, Konya, Çorum, Kayseri ve Manisa'da gerçekleştirilmektedir. Yumurta üretimi de son yıllarda artış göstermiştir (Çizelge 2).

Seben İlçesinde Piliç Eti ve Yumurta Üretimi

Seben ilçesinde toplam 22 adet kümes hayvancılığı ile ilgili olarak faaliyet gösteren işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin 21 adedi etlik piliç işletmesi olup sadece 1 adet yumurta üretim tesisi bulunmaktadır. Etlik piliç işletmelerinin toplam kapasitesi 296.725 adet/dönemdir. Seben'de daha çok etlik piliç üretiminin yapıldığı görülmektedir. Seben'de yumurta üretimi yapan 3 adet kümes 5.000

adet/dönem işletme kapasitesine sahiptir. Bu da Bolu geneli üretiminin %4'ünü oluşturmaktadır. [4]. Seben ilçesinde kuluçkahane ve kanatlı kesimhanesi bulunmamaktadır (Çizelge 3). Ankara ve İstanbul gibi büyük tüketim merkezlerine yakınlık, yerel ve ülkesel ölçekte hayvansal ürünlere olan talebin artması, üretim, dağıtım ve tüketim bağlamında çalışma alanı için avantajlı durum ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun bir yansıması olarak ilçede kümes hayvancılığı faaliyetlerinin gelişimi önemli bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim sahamızda ve yakın çevrede kümes hayvancılığı ile ilgili tesislerin varlığı, bu hayvancılık kolunda olumlu süreçler geliştirebilmektedir.

Çizelge 1. Türkiye kanatlı sektöründeki işletme ve kümes sayıları (2013-2017) [8]

Table 1. The number of farms and pens in Turkey poultry sector (2013-2017) [8]

Yıllar Years		Kuluçka (adet) Incubation (number)	Damızlık (adet) Breeding (number)	Ticari etlik piliç (adet) Broiler (number)	Ticari yumurtacı (adet) Commercial laying hens (number)	Toplam (adet) Total (number)
2013	İşletme sayısı / Number of farms	80	322	9.444	994	10.840
	Kümes sayısı / Number of pens	-	2.086	13.505	3.103	18.694
2014	İşletme sayısı / Number of farms	80	341	9.782	1.046	11.328
	Kümes sayısı / Number of pens	-	2.237	14.360	3.141	19.738
2015	İşletme sayısı / Number of farms	75	354	9.676	1.113	11.296
	Kümes sayısı / Number of pens	-	2.390	14.415	3.229	20.034
2016	İşletme sayısı / Number of farms	62	357	7.834	1.698	10.017
	Kümes sayısı / Number of pens	-	2.351	12.534	3.616	18.501
2017	İşletme sayısı / Number of farms	72	374	7.717	2.053	10.280
	Kümes sayısı / Number of pens	-	2.304	12.490	4.025	18.819

Çizelge 2. Kanatlı verileri (2012-2017) [5, 8, 13]

Table 2. Poultry data (2012-2017) [5, 8, 13]

Yıllar Years	Üretim / Production	
	Yumurta (milyon adet) Egg (million units)	Kanatlı eti (ton) Poultry meat (tonne)
2012	14.911	1.723.919
2013	16.497	1.758.363
2014	17.145	1.894.669
2015	16.726	1.909.276
2016	18.098	1.879.018
2017	20.264	2.128.000

Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Türkiye'nin hayvancılık sektörü içinde, kanatlı et sektörü en gelişmiş ve rekabet etme potansiyeli en yüksek olan sektördür. Buna rağmen, sektörün karşılaştığı bazı sorunlar söz konusudur. Maliyetlerin yüksekliği, girdilerde dışa bağımlılık, tüketimin gelişmiş ülkelere göre düşük düzeylerde olması ve ihracat ile ilgili sorunlar sektörün karşılaştığı başlıca sorunları teşkil etmektedir [9]. Tavukçuluk sektöründe yaşanan

genel sorunlar Seben tavukçuluğunu da doğal olarak etkilemektedir. Bilindiği gibi sektörde üretim maliyetlerinin %70-80'ini karma yem oluşturmaktadır. Özellikle etlik piliç beslenmesinde rasyonların önemli bölümünü oluşturan mısır ve soya üretimi ihtiyaçları karşılamada yetersizdir. Özellikle soya için bu daha vahim durumdadır. Bu ürünlerin temini ithalat yoluyla gerçekleşmekte bu da maliyeti artırmaktadır. Bu durumu engellemek için maliyeti düşürücü tedbirler alınması zorunludur. Kanatlı hayvancılık yönünden önemli bir yeri olan ancak Bolu ilinde yeterince yaygınlaşmamış olan mısır üretimi en fazla Merkez Göynük ve Mudurnu ilçelerinde yapılmakta olup, Dörtdivan Gerede ve Seben ilçelerinde mısır tarımı son dönemlerde yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır [3]. Ayrıca tamamına yakını ithalat yoluyla elde edilen yem katkı maddelerinin ülkemizde üretilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı ve desteklenmelidir. Tavuk ürünlerinin üretiminde üretim koşullarının sağlıklı olması gıda güvenliği

açısından önem arz etmektedir. Tavuk etinde üretim entegre firmalar tarafından yapıldığı için daha sağlıklı ürün elde edilebilirken yumurta üretiminde entegrasyon tam olarak yerleşmediği için sağlık açısından sıkıntılar olabilmektedir. Yumurta üretiminde de etlik piliç üretiminde olduğu gibi entegrasyon sisteminin yerleşmesi daha faydalı olacaktır. Türkiye’de kanatlı eti tüketiminde son yıllarda önemli artışlar olmasına rağmen halen istenilen yeterli düzeyde değildir. Türkiye’nin yurtiçi etlik piliç eti tüketiminin arttırılması için, ürün çeşitliliğine gidilerek işlenmiş et ürünleri arzının arttırılması, farklı aromalı, baharatlı, değişik türde kanatlı et ürünlerinin arzının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca kanatlı etin insan beslenmesindeki önemi konusunda tanıtım programları ve kampanyaların düzenlenmesi, bu kampanyada, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın önderliğinde koordinasyonun sağlanarak üretici firmaların katılımının sağlanması kanatlı et tüketimini arttırmada etkili olabilecektir [2]. Tavukçuluk sektörünün en büyük sorunlarından biri de sektörde yeni üretime başlayacak kişilere yeterli eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanamamasıdır. Buna yönelik olarak sektöre girmeye kararlı kişilere işletme kuruluşu ve kuruluş için gerekli yasal işlemler konusunda bilgiler verilmelidir. Örgütlenme konusunda diğer sektörlerde olduğu gibi tavukçuluk sektöründe de yeterli seviyeye gelindiği söylenemez.

Son zamanlarda hastalık, GDO, hormon gibi konularda ortaya atılan iddialar da sektörü olumsuz etkilemektedir. Bu iddialarla ilgili tüketicinin yeterince bilgilendirilemediği düşünülmektedir. Bu tarz spekülasyonlar sektörde geçimini sağlayan yaklaşık 3 milyon kişiyi olumsuz etkilemektedir.

Çizelge 3. Seben kanatlı hayvan varlığı [4]

Table 3. Number of poultry in Seben

	İşletme sayısı Number of farms	Kümes sayısı Number of pens	İşletme kapasitesi Operating capacity
Etlik piliç Broiler	21 adet	23	296.725 adet/dönem number/period
Yumurtacı tavuk Laying hens	1	3	5.000 adet/dönem number/period
Kuluçkahane ve kesimhane Hatchery and slaughterhouse	0	0	0

SONUÇ

Türkiye’de son yirmi yıllık dönemde farklı hayvancılık üretim dallarındaki yıllık ortalama üretim artış hızları karşılaştırıldığında en fazla artışın kanatlı eti sektöründe olduğu görülmektedir. Sektörde olumlu gelişmeler olmasına rağmen bir takım sorunlar da mevcuttur. Üretim maliyetlerinin yüksekliği, yem hammaddeleri ve damızlık materyal konusundaki dışa bağımlılık, kanatlı eti tüketiminin düşüklüğü ve ihracatın yetersizliği gibi sorunlar kanatlı et sektörünün karşılaştığı önemli sorunları teşkil etmektedir. Bu sorunlara çözüm bulmak, sektörün Seben ekonomisine katkısını daha da arttıracaktır. Tavukçulukta üretim maliyetlerini etkileyen önemli faktörlerden biri de tavukçuluk işletmelerinin bulunduğu bölgenin ekolojisidir. Bir bölgenin iklim şartları o bölgede kurulacak olan kümeslerin tesis giderlerini etkilediği gibi kümes içi iklim şartlarını da etkileyebilmektedir. Bunun sonucu olarak işletmenin ilk tesis masrafları artmakta ve verim de olumsuz etkilenmektedir [7]. Seben ilçesinde karasal iklim görülmektedir. Bu da özellikle kış aylarında üretimi olumsuz etkileyebilmektedir.

Ankara ve İstanbul gibi büyük tüketim merkezlerine yakınlık, yerel ve ülkesel ölçekte hayvansal ürünlere olan talebin artması, üretim, dağıtım ve tüketim bağlamında çalışma alanı için avantajlı durum ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun bir yansıması olarak ilçede kümes hayvancılığı faaliyetlerinin gelişimi önemli bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim sahamızda ve yakın çevrede kümes hayvancılığı ile ilgili tesislerin varlığı, bu hayvancılık kolunda olumlu süreçler geliştirebilmektedir.

Seben’de kanatlı kesimhanesi ve kuluçkahane bulunmamasının bölge tavukçuluk sektörünün gelişmesine bir engel olduğu düşünülmektedir. Seben ilçesinde kurulacak kuluçkahane ve kesimhane bölge tavukçuluğunun yaygınlaştırılmasına katkı sağlayacaktır. Tavukçuluk sektörünün önümüzdeki 5-10 yıllık gelişme projeksiyonları belirlenerek sektörün gelişmesi için gerekli altyapının sağlanması çok önemli olacaktır.

Seben ilçesinin coğrafi şartlarının konvansiyonel etlik piliç ve yumurta tavuk yetiştiriciliği yanı sıra alternatif kanatlı yetiştiriciliği (organik ve serbest tavuk, hindi, kaz ve ördek yetiştiriciliği) için de oldukça uygun olacağı söylenebilir.

KAYNAKLAR

1. Akpınar, C., Akbay, R., Türkoğlu, M., Yeldan, M., Fıratlı, Ç., 1986. Küçük evcil hayvancılığın entansifleşme imkanları ve sorunları. *Güneydoğu Anadolu Projesi. Tarımsal Kalkınma Sempozyumu, Ankara*, s:383-404.
2. Anonim, 2004a. Hayvan, su ürünleri yetiştiriciliği ve sağlığı komisyon raporu. *Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2. Tarım Şurası Çalışma Belgesi, Ankara*.
3. Anonim, 2004b. Bolu tarım master planı. Bolu Tarım İl Müdürlüğü (<https://www.tarim.gov.tr/sgb/belgeler/master/bolu.pdf>).
4. Anonim, 2018. İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Bolu.
5. BESD-BİR, 2018. <http://www.besd-bir.org/baskandan> (Erişim Tarihi: 29.05.2018).
6. Demircan, V., Yılmaz, H., Kart, M.C.Ö., 2013. Türkiye’de kanatlı et sektörünün gelişimi sorunları ve çözüm önerileri. 2. *International Poultry Meat Congress* (<https://www.researchgate.net>; Erişim Tarihi: 23.05.2018).
7. Eleroğlu, H., Yıldırım, A., Toker, T., 2004. Sivas ilinde tavukçuluğun durumu. 4. *Ulusal Zootekni Bilim Kongresi, Sözlü Bildiriler*, 1:343-347.
8. GKGM, 2018. <https://www.tarim.gov.tr/sgb/belgeler/sagmenuveriler/haygem.pdf> (Erişim Tarihi: 22.05.2018).
9. Keskin, B., Demirbaş, N., 2012. Türkiye’de kanatlı eti sektöründe ortaya çıkan gelişmeler: sorunlar ve öneriler. *Journal of Agricultural Faculty of Uludag University* 26(1):117-130.
10. Özçelik, M.M., Usta, Z., 2018. Türkiye’de tavukçuluk sektörünün gelişimi, güncel durumu, sorunları ve çözüm önerileri. *Veteriner Tavukçuluk Derneği Mektup Ankara*, 16(1):6-18.
11. Türkan, O., 2014. Beypazarı ilçesinde yürütülen hayvancılık faaliyetlerine yönelik öneriler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 18(2):315-328.
12. TZOB, 2008. Türkiye kanatlı sektör raporu. *Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara*.
13. YUM-BİR, 2018. <http://www.yum-bir.org> (Erişim Tarihi: 29.05.2018).